

DE ONUITSPREKELIJKE NAAM

Stel je voor dat op een zondagmorgen ineens niemand meer 'God' kan zeggen. Dominees verslikken zich in hun preek en staan hevig zwetend te stuntelen op de kansel. Telkens wanneer ze het bewuste woord op de lippen willen nemen, wordt het hen even zwart voor de ogen en brengen ze het niet verder dan wat onbestemde klanken, die in de verte nog lijken op 'G.d', of zoiets. De kerkgangers gniffelen om de dominee met zijn spraakgebrek. Maar als zij thuiskomen en bij de koffie de kerkdienst nog eens nalopen, blijkt dat ook zij niet meer in staat zijn het woord uit te spreken. Ook zij wringen hun tong in bochten, op momenten waarop zij anders moeiteloos 'God' vóór en 'God' ná konden zeggen. En langzaam maar zeker wordt hen duidelijk dat niet alleen zij met stomheid zijn geslagen, maar dat de godsnaam voor iedereen onuitsprekelijk is geworden.

Wat begon met het leedvermaak van wat kerkgangers, wordt zo een crisis in de christenheid. Synodes die anders God gladjes in hun beleidsbeslissingen opvoerden, eindigen nu in een spraakverwarring. Theologen die tot dan toe boek na boek publiceerden, krijgen niets meer op papier. Een zinnig betoog of een opbouwend gesprek over godsdienst en kerk is onmogelijk geworden. De enkeling die het blijft proberen, komt niet verder dan moeizaam gestuntel en als hij doorzet - met de opluchting van een stotteraar, die eindelijk doorstoot naar het gezochte woord - tot iets dat in de verte lijkt op 'G.d'. Het lot van de godsdienst lijkt bezegeld. Kerkdiensten worden afgeschaft, dominees laten zich omscholen, kerkelijke gemeentes worden gezelligheidsverenigingen. Want de naam van God is onuitsprekelijk geworden.

Stamelend

Maar dan wordt er weer moeizaam een kind geboren, en schreeuwend ter wereld gebracht. De ouders worden overmand door emoties en roepen het uit. Wat precies, dat weten ze niet, maar het komt als vanzelf in hen boven. Een schreeuw van pijn en vreugde, om een Macht die hen heilzaam overkomt. Een kreet van eerbied voor en verwondering om het geheim van het leven.

Maar er sterft ook weer een mens. Zij roept het uit, in haar doodsnoed. Zij weet niet eens wat ze zegt, maar de klanken worden als vanzelf in haar geboren. Een gebed in doodsangst, maar tegelijk de ervaring van Meer: dat er achter het Niets misschien ook Iemand is, in wiens armen zij zich straks veilig kan laten wegglijden. Er is méér dan alleen nacht, ervaart zij. En stamelend zoeken stervenden een Naam ervoor, zonder hem te vinden.

Dan valt er valt weer een schrikbewind. En ergens anders wordt een oorlog beëindigd. In de roes van de revolutie en de zoete vrede roepen ook de volksmassa's, uitzinnig van vreugde, met duizenden tegelijk op straat. Ze roepen allemaal hetzelfde, zo lijkt het, ook al schreeuwen ze allemaal iets anders. Niemand weet precies wat hij zegt, maar diep in hen wordt er een lied van vreugde geboren. Ze delen de onuitsprekelijke ervaring, dat geweld en onderdrukking niet het laatste woord hebben. Dat de geschiedenis zichzelf voortstuwt naar vrede en recht. Alsof zij door een geheimzinnige Trekkraft naar voren getrokken wordt.

Het is zoeken naar woorden geworden, nu niemand meer het woordje 'God' over de lippen krijgt. Maar wat mensen in hun leven meemaken, alleen of met elkaar, blijft hetzelfde. Zo nu en dan ervaren ze zoiets als een heilzame Aanwezigheid, die hen overkomt, juist op die momenten als hun wel en wee hen teveel dreigt te worden. Ze behelpen zich dan maar met nog onbeproeft klanken. Zo zoeken zij naar nieuwe woorden om de Leegte te vullen. De Leegte van een onzegbaar geworden Naam, die met hen meetrekt.

Een nieuwe Naam

Dan, op een dag staat er iemand op en verzamelt wat mensen om zich heen. Hij beklimt een oude, vervallen kansel uit vroegere tijden en begint te spreken:

" Mensen, lieve broers en zusters in het bestaan, op de grenzen van leven en dood, tijdens de topervaringen en de dieptepunten van ons leven ontbreken ons nu altijd de woorden. En toch voelen we ons soms door het leven heen gedragen, door een heilzame overmacht die ons voorgaat, ons beschermt, ons tot handelen prikkelt en opwekt. We stamelen en stotteren dan maar iets. Maar vroeger hadden de mensen voor diezelfde ervaring wel een naam. Een onuitsprekelijke Naam, die we alleen nog van horen zeggen hebben. Maar die heilzame Overmacht die wij ervaren, en dat wat mensen vroeger 'G.d' noemden, dat is toch Dezelfde?"

En de hoorders stemmen met de spreker in. Alsof hun nu iets werd gezegd dat ze eigenlijk allang al wisten. En ze bevestigen de laatste woorden in koor, zoals vroeger in sommige kerken wel de preek werd bekrachtigd: "Halleluja, De NAAM, dat is G.d'!" , zingen ze. Ze blijven hun tong over dat laatste woordje breken. Maar niemand die dat nog erg vindt. De oude Naam is immers doorbroken door een nieuwe. Een nieuwe Naam, die toch een oud verhaal doorvertelt. Een Naam vol overmacht, die er op cruciale momenten bij is. Een Naam die aan vuur doet denken, schroeiend, louterend, verwarmend. Een Naam die zich onttrekt aan de menselijke greep en zich niet in laat passen in synodeuitspraken of theologische systemen. Een Naam die gladde, gestroomlijnde verhalen over religie onderbreekt, omdat zij hortend en stotend in het diepst van een mensenziel wordt geboren. Een Naam die met het verstandelijk redeneren de spot drijft, omdat ze eigenlijk alleen maar uit te zingen valt. Een kreet van ontzetting, ontzag en eerbied.

Zo werden nieuwe gebeurtenissen weer ingepast in een oud verhaal. Het verhaal van Israël en van Jezus, het verhaal van de onuitsprekelijke 'G.d', ze deden opnieuw de ronde onder de mensen. Want terwijl ze werden verteld, herkenden de mensen zichzelf in de spiegel van bijbelse figuren. En zo werden er weer kerken gebouwd. Zij stroomden vol met mensen, die hun ervaringen met die onzegbare Macht met elkaar wilden delen, en er een samen nieuwe taal voor wilden vinden. De dominees waren hun gezichtsverlies te boven en preekten opnieuw de sterren van de hemel. Wel meden zij nog steeds zorgvuldig dat oude woordje 'God'. En als ze het toch in hun kanselbijbel zagen staan, sloegen ze het maar over en zeiden ze hardop maar 'de Naam', of zoiets. De mensen wisten toch wel om Wie het ging. Een onuitsprekelijke Naam, waarover je je tong breekt. Maar Die nog steeds geschiedenis onder hen maakte.

N.a.v. C.A. van Peursen, De Naam die geschiedenis maakt; Het geheim van de bijbelse godsnamen, Kok Kampen 1991.

Joden gebruiken de naam 'JHWH' als aanduiding van God, maar spreken haar niet uit. Van Peursen schrijft: "M. Buber schrijft dat de naam 'JHWH' wellicht voortvloeit uit een oproep, een kreet van ontzetting en eerbied: 'Ja-hu!'. Mozes geconfronteerd met de geheimzinnige gloed in de woestijn rond het braambos moet dan ook de schoenen van de voeten doen, want de grond waarop hij staat is heilige grond. Het is een schreeuw van ontzag, misschien te vergelijken met die van de in extase gerakende Derwischen. De uitleg van de Naam is dan nabijheid in de zin van 'Ik ben er', 'Ik zal met je zijn'.

F. de Lange